

Kokemusasiantuntijakoulutus &
vapautuvien vankien parissa tehtävä
sosiaalityö kokemusasiantuntijoiden
paikantamana

Vapaa-hanke

Kokemusasiantuntijat ja vertaiset

- Kokemusasiantuntijat ovat henkilöitä, joiden asiantuntijuus perustuu heidän omaan henkilökohtaiseen kokemukseensa. Heidän rooliinsa sisältyy vertaistuen ohella muun muassa kehittämis- ja vaikuttamistehtäviä. Koulutetuilla päihde- ja rikostaustaisilla tarkoitetaan kokemusasiantuntijakoulutuksen käyneitä henkilöitä, joilla on omakohtaista kokemusta päihderiippuvuudesta, rikosten tekemisestä ja/tai rikosseuraamuksista.
- Kokemusasiantuntijuutta voidaan tarkastella paitsi vertaistuen ja palvelujen kehittämisen näkökulmista, niin myös kokemusasiantuntijoiden oman muutosprosessin näkökulmista. Tällöin kokemusasiantuntijakoulutukseen osallistuminen ja kokemusasiantuntijana toimiminen nähdään kuntoutumista tukevana toimintana.
- Monet järjestöt ovat erikoistuneet vertaisuuteen painottuvien tukimuotojen avulla auttamaan rikostaustaisia asiakkaita kiinnittymään takaisin yhteiskuntaan

Vankilasta vapautuvien sosiaalityö

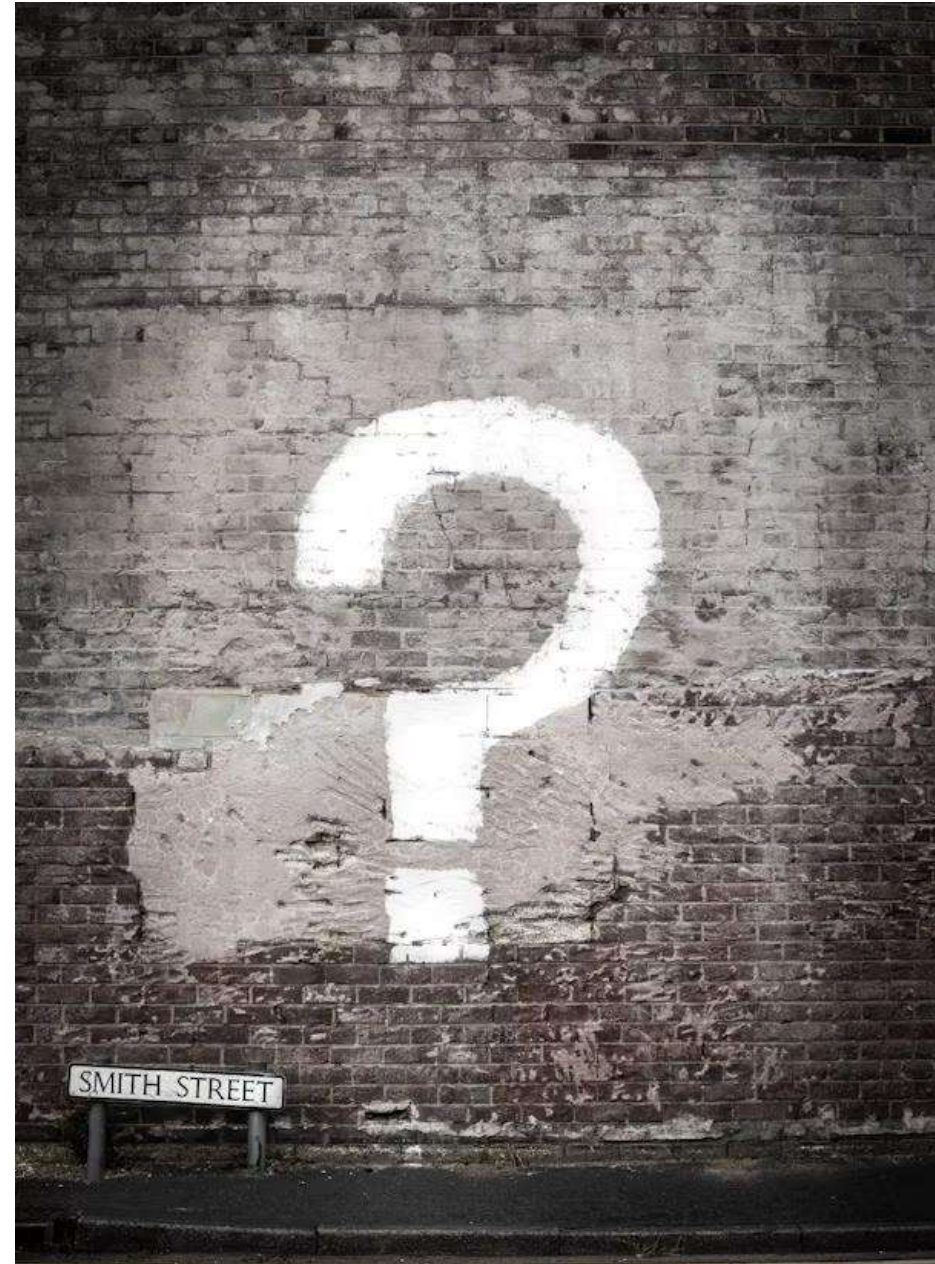
- Karsikkaan (2014) mukaan vangit tarvitsevat usein pitkän ja intensiivisen työskentelyn sekä vankilassa että sen jälkeen, jotta heidän sopeutumisensa yhteiskuntaan onnistuu. Sekä nais- että miesvangeilla on vankilasta vapautuessaan monenlaisia palvelutarpeita (Piispa & Lind 2021). Vankiloissa sosiaalityön asiantuntijuutta tarvitaan, kun korostetaan vankien valmentamista laitospelämän jälkeiseen aikaan (Juhila 2018).
- Sosiaalityö ei läheskään aina tavoita kaikkein heikoimmassa asemassa olevia ihmisiä, jotka tarvitsisivat palveluita. Useimmiten asiakkailta edellytetäänkin omaa aktiivisuutta sosiaalityöhön pääsemiseksi. (Blomgren ym. 2016, 4.) Sosiaalinen tuki on olennainen osa yhteiskuntaan sopeutumista, tarjoten emotionaalista, sosiaalista ja taloudellista apua, joka on välttämätöntä vankeuden jälkeisten haasteiden kohtaamisessa (Matias ym. 2025).

Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

- Tässä tutkimuksessa tutkitaan, miten kokemusasiantuntijakoulutuksen käyneet henkilöt ovat onnistuneet rikollisuudesta irrottautumisessa ja yhteiskuntaan kiinnittymisessä suomalaisessa kontekstissa. Tutkimusta varten on haastateltu henkilöitä, joilla koulutuksen päättymisestä on kulunut vähintään kolme vuotta.
- Miten kokemusasiantuntijakoulutuksen käyneet rikos- ja päihdetaustaiset henkilöt ovat onnistuneet rikollisuudesta irrottautumisessa ja yhteiskuntaan kiinnittymisessä?
- Mikä on sosiaalityön merkitys rikollisuudesta irrottautumisen ja yhteiskuntaan kiinnittymisen kannalta?

Kokemusasiantuntijakoulutus

- Koulutukset olivat osa hanketta, jonka päätavoitteena oli kehittää työllistymistä tukeva koulutusmalli, joka perustuu kokemusasiantuntijuuteen ja sen ammatilliseen hyödyntämiseen. Hankkeen kohderyhmänä olivat rikos- ja päihdetaustaiset henkilöt, joiden oma toipuminen oli edennyt ja joiden tavoitteena oli suunnata kohti koulutusta ja avoimia työmarkkinoita.
- Koulutuksessa hyödynnettiin ryhmään kuuluvien kokemusasiantuntijuutta päihteistä irtautumisesta ja rikoksettomaan elämänhallintaan selviytymisestä. Keskeisenä ajatuksena oli tarjota mielekäs väylä työelämään kiinnittymiseksi ja samalla vahvistaa myönteistä yhteiskuntaan kuulumisen kokemusta.
- Koulutus koostui kolme kuukautta kestävästä kokopäiväistä koulutuksesta järjestössä tai korkeakoulussa. Koulutuksen keskeiset teemat olivat: kokemusasiantuntijuus ja vertaisuus, kriminologian ja rikosseuraamusalan perusteet, vuorovaikutus ja ammatilliset menetelmät, ammatillisuus ja reflektointi, työelämätaidot, projektityö ja moniammatillinen verkostotyö. Toisessa kaupungissa järjestettyyn koulutukseen kuului teoriaopintojen lisäksi myös kolmen kuukauden työssäoppimisjakso.

Tutkimuksen kohdejoukko ja tutkimusaineisto

- Tutkimuksen kohteena on rikos- ja päihdetaustaiset henkilöt, jotka osallistuivat kahdessa keskikokoisessa suomalaisessa kaupungissa (molemmissa noin 250.000 asukasta) järjestettyihin kokemusasiantuntijakoulutuksiin vuosina 2018–2020. Hankkeen aikana koulutettiin yhteensä 70 henkilöä.
- Tutkimus toteutettiin kokonaistutkimuksena ja siihen osallistui 20 henkilöä (29 % kohderyhmästä). Haastatteluun osallistui yhteensä 20 henkilöä, joista 14 oli miehiä ja kuusi naisia. Haastateltavien ikä vaihteli välillä 29–57 vuotta ja oli keskimääräinen 41,5 vuotta. Haastateltavista 13 oli käynyt kokemusasiantuntijakoulutuksen, johon sisältyi myös harjoittelujakso.
- Tutkimuksessa haastatteluihin perustuvan primaariaineiston ohella analyysejä tehtäessä hyödynnettiin sekundaariaineistoa, joka perustui kohderyhmään kuuluvilta kouluttajilta saatuun tietoon sekä muuhun tietoon, joka oli syntynyt vuorovaikutuksessa koulutuksesta valmistuneiden kokemusasiantuntijoiden kanssa.
- Toisessa tutkimuksessa tarkasteltiin 14 vankilassa olleen henkilön vapautumisvaiheen sosiaalityötä. Heistä neljä oli naisia ja kymmenen miehiä.

Tutkimusaineiston kerääminen

-
- Tutkimusaineisto kerättiin puolistrukturoidulla haastattelulla, joka keskittyi haastateltavien elämäntilanteeseen ennen ja jälkeen koulutuksen (asuminen, koulutus, työ, työkokeilut, työttömyys, perhetilanne, toipuminen, desistanssi, palvelut ja itseapuryhmät) sekä haastateltavien näkemyksiin rikollisuudesta irrottautumiseen vaikuttavista tekijöistä. Näihin kuuluivat rikosten tekemisen lopettaminen, uuden identiteetin muodostaminen, yhteiskuntaan integroituminen sekä toipuminen ja päihteettömän elämäntavan ylläpitäminen. Lisäksi kysyttiin, mitkä tekijät olivat helpottaneet tai vaikeuttaneet desistanssia, ja miten kokemusasiantuntijuus ja sosiaalityö oli vaikuttanut tähän prosessiin. Haastatteluissa käsiteltiin myös muiden henkilöiden rikollisuudesta irrottautumisen tukemista, vankilasta vapautumista ja vapautuvien tukemista, digitaalisten palvelujen hyödyntämistä sekä kokemuksia kokemusasiantuntijana toimimisesta.

Tutkimusaineiston analyysi

-
- Haastatteluaineiston analysoinnin ensimmäisessä vaiheessa kiinnitettiin huomiota henkilöiden konkreettiseen tilanteeseen, kuten työ-, koulutus- ja perhetilanteeseen ja niissä tapahtuneisiin muutoksiin. Seuraavaksi aineistosta etsittiin tutkimusongelman kannalta keskeisiä asiakokonaisuuksia ja usein esiintyviä tyypillisiä piirteitä, jotka liittyivät rikoksia ja päihteitä sisältävään elämäntapaan, rikollisesta elämäntavasta irtaantumisyrityksiin, rikosten tekemisen loppumisen jälkeisen uuden identiteetin rakentumiseen ja yhteiskuntaan kiinnittymiseen (ks. esim. Anderson & McNeill, 2019).
  - Aineistosta muodostettiin kokemusasiantuntijatyytit, jotka kuvaavat ja edustavat koko tutkimusaineistoa. Analyysissä tunnistettiin desistanssin ja sosiaalityön potentiaalia. Analyysiä tehtiin yhdessä kokemusasiantuntijan kanssa, joka toimi kanssatutkijana.
  - Toisen tutkimuksen viitekehys perustuu sosiaalityön vaikuttavuuden tarkasteluun Blomin ja Morénin (2010) CAIMeR-teorian sekä kriittisen realismin näkökulmasta.

Vaikuttavuuden CAIMeR-teoria (mukaillen)

A long, narrow hallway with a checkered floor. The walls are dark, and the lighting is dim, coming from a window at the far end and a single light fixture hanging from the ceiling. The hallway is empty, and the perspective leads the eye towards the light at the end.

Tuloksia

Elämäntilanteet ennen koulutusta ja haastatteluhetkellä

-
- Useat haastateltavat olivat ennen koulutusta eri tukipalveluiden käyttäjiä ja hieman yli puolet kävi vertaistukiryhmissä.
  - Kolmannes oli myös lastensuojelun asiakkaana. Koulutuksen jälkeen enemmistöllä ei ollut tarvetta palveluille ja ryhmissä kävijöiden määrä oli sama kuin ennen koulutusta.
  - Sekundaariaineiston perusteella voidaan arvioida, että tutkimuksen toteuttamishetkellä noin puolet koulutuksen käyneistä oli päihteettömiä ja rikoksettomia. Korvaushoidossa koulutuksen aikana olleet henkilöt (yht. 10) olivat edelleen korvaushoidossa ja enemmistö heistä työmarkkinoiden ulkopuolella.
  - Ainakin yksi koulutuksen käyneistä suoritti tutkimuksen toteuttamishetkellä vankeusrangaistusta ja neljä oli kuollut.
  - Työllisyystilanne ja kokemukset työelämästä sekä kuntoutukseen ja vertaistukiryhmään osallistuminen näyttäytyivät olennaisina haastateltavia toisistaan erottavina tekijöinä.
  - Aineiston pohjalta muodostettiin neljä erilaista kokemusasiantuntijatyyppiä. Ensimmäisen tyyppin osalta luokittelu perustuu pitkälti sekundaariaineistoon, sillä rikolliseen elämäntyyliin palanneita oli vaikea tavoittaa haastateltaviksi. Muut tyypit ovat suoraan haastatteluaineistosta rakentuneita konstruktioita, jotka kuvaavat erilaisten rikollisuudesta irrottautumisen prosessien variaatioita.

Kokemusasiantuntijatyytit

-
- Haastatellut kokemusasiantuntijakoulutukseen osallistuneet henkilöt edustivat neljää erilaista irtaantujatyyppiä.
  - Ensimmäisen tyytin muodostivat henkilöt, jotka raitistuivat vankilassa mutta eivät kyenneet ylläpitämään päihteetöntä ja rikoksetonta elämäntapaa koulutuksen jälkeen.
  - Toinen tyyppi koostui kokemusasiantuntijoista, joilla oli puutteita elämänhallinnassa ja jotka kävivät jatkuvaa kamppailua rikoksetoman ja rikoksia tai päihteitä sisältävän elämäntavan välillä.
  - Kolmannelle tyyppille koulutus tarjosi työvälineitä identiteettityöhön, mutta heidän kohdallaan haasteena oli siirtyminen kokemusasiantuntijasta ammattilaiseksi.
  - Neljäs tyyppi oli onnistunut integroitumaan yhteiskuntaan ja rakentamaan vakaata, rikoksetonta elämää kokemusasiantuntijana toimimisen kautta. Heille kokemusasiantuntijana toimiminen oli tarjonnut mahdollisuuden osallistua yhteiskunnallisesti merkitykselliseen työhön

Johtopäätökset

- Tutkimustulosten valossa näyttää siltä, että kokemusasiantuntijakoulutus ja kokemusasiantuntijana toimiminen voivat edistää rikos- ja päihdetaustaisten henkilöiden siirtymää työelämään ja koulutukseen.
- Ennen kokemusasiantuntijakoulutusta vain kahdella (2/20) tutkimukseen osallistuneella henkilöllä oli pidempiaikaista työkokemusta, mutta haastatteluhetkellä kaikilla oli vähintään vuosi työkokemusta ja kolme neljäsosaa heistä oli työssäkäyviä. Lisäksi yhdeksän heistä opiskeli ja viisi suoritti korkeakouluopintoja.
- Tutkimus tekee näkyväksi sen, että kokemusasiantuntijakoulutus ja kokemusasiantuntijana toimiminen voi tukea henkilön omaa työllistymistä ja desistanssia. Kuitenkin henkilöiden tilanteet ovat erilaisia ja kaikilla rikoksista ja päihhteistä irrottautuminen ei onnistu.

Johtopäätökset

-
- Osa osallistujista hyötyi enemmän koulutuksesta ja integroitui helpommin yhteiskuntaan, kun taas toisilla koulutuksen tuomat odotukset eivät kohdanneet todellisuutta, mikä saattoi johtaa pettymyksiin, ja niiden myötä päihteiden käyttämiseen sekä rikosten uusimiseen. Tämän voidaan katsoa perustuvan siihen, että rikollisuudesta irtaantuminen on monisyinen prosessi, jossa sekä yksilölliset että yhteiskunnalliset tekijät vaikuttavat siihen, pystyykö yksilö sitoutumaan rikoksettomaan elämäntapaan.

A blurred background image showing a group of people sitting around a table in a restaurant. A glowing spherical light fixture hangs above the table. The text is overlaid on a semi-transparent dark grey rectangular area.

Sosiaalityön vaikuttavuuden tarkastelua CAIMeRin teorian mukaan

Toimijat

-
- Kaksi (2/14) oli valvotussa koevapaudessa ollut tekemisissä eri ammattilaisten kanssa. Toinen tapasi ehdonalaisen vapautumisen valvojaa, sosiaalityöntekijää ja avokuntoutustyöntekijää ja toiselle järjestettiin verkostopalaveri, jossa oli vankilan ohjaaja sekä kaksi sosiaalityöntekijää. Toinen sosiaalityöntekijöistä oli lastensuojelun sosiaalityöntekijä.
  - Kaksi (2/14) oli saanut tukea sekä vankilan erityisohjaajalta että kunnan sosiaalityöntekijältä vapautumisen yhteydessä.
  - Kolme (3/14) oli saanut tukea erityisohjaajalta tai vartijalta vapautumisvaiheessa.
  - Vankilasta vapautuneista kaksi (2/14) oli saanut tukea järjestössä toimivilta ohjaajilta tai vertaisilta.
  - Kolme (3/14) kertoi saaneensa apua sosiaalityöntekijältä.
  - Kaksi (2/14) vapautui ilman virallista tukea, ja heistä toinen sai vapautumishetkellä tukea omaiseltaan.

Interventiot

-
- -muutostyöskentely (3/14)
  - -taloudellinen tuki (3/14)
  - -päihdekuntoutus (3/14)
  - -perhekuntoutus (1/14)
  - -lastensuojelu (1/14)
  - -asuntoasiat tai asumissosiaalinen työ (3/14)
  - -vapautumisen valmistelu (1/14)
  - -aktiivimalli (1/14)

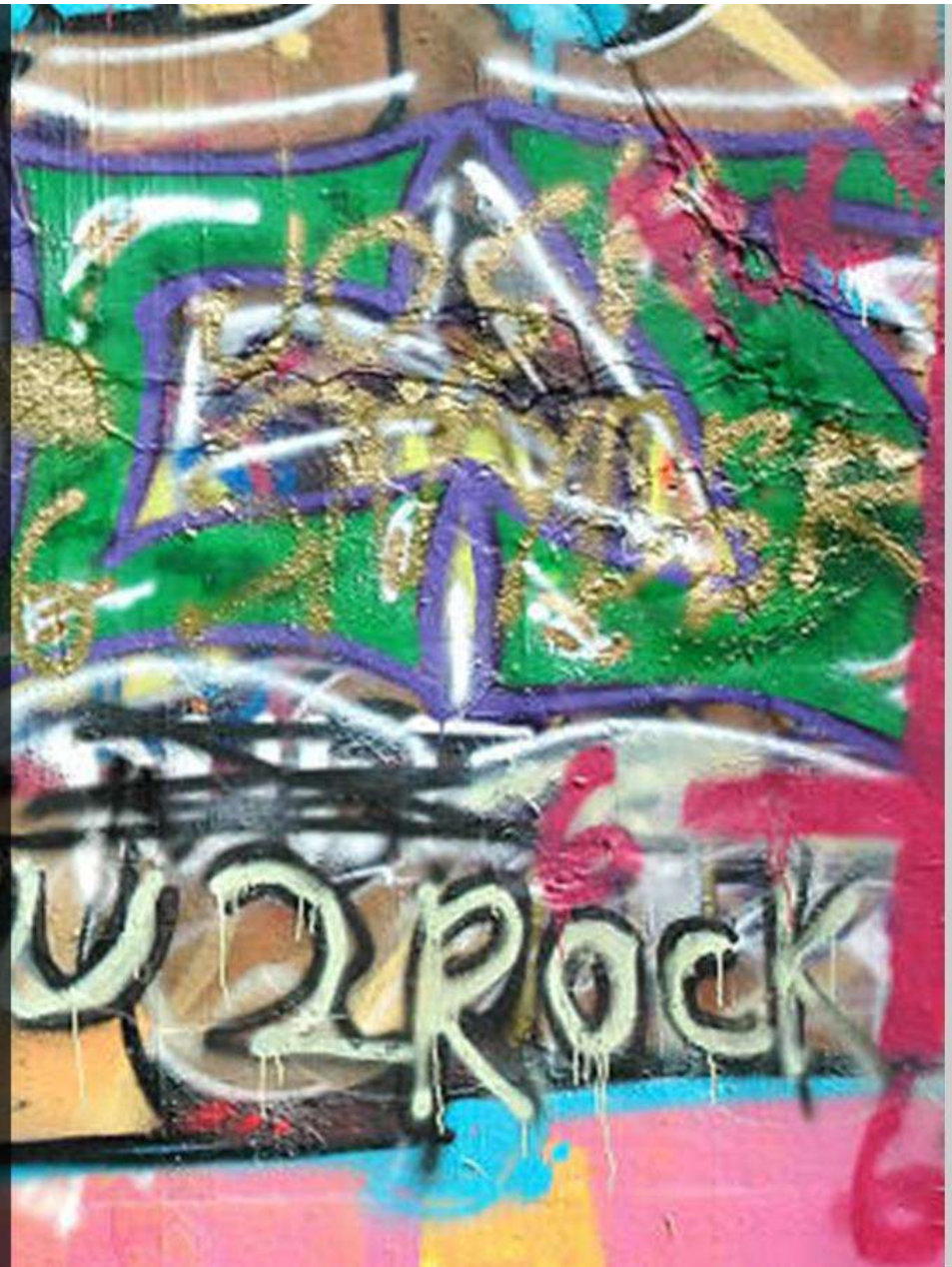
Kontekstit vankilasta vapautuessa

-
- kahdella (2/14) Rise, kotikunta ja järjestö
  - kahdella (2/14) Rise ja kotikunta
  - kolme (3/14) oli saanut tukea kotikunnalta ja yhdellä heistä työskentelyssä oli mukana myös työvoimatoimisto
  - kolme (3/14) oli saanut tukea Risestä
  - kaksi (2/14) sai tukea järjestöstä
  - kaksi (2/14) kertoi vapautuneensa ilman suunnitelmaa tai tukea, muovikassi kädessään. Heistä toisen vapautumista ei ollut mahdollista ennakoida.

Tulokset

-
- Haastatelluista 14 henkilöstä yhteensä 11 oli päihteettömiä ja rikoksettomia. Yksi henkilö kertoi käyttävänsä päihteitä satunnaisesti, ja yksi ilmoitti tekevänsä ajoittain rikoksia. Lisäksi yksi henkilö käytti päihteitä aktiivisesti, ja kahdella oli taustallaan retkahduksia.

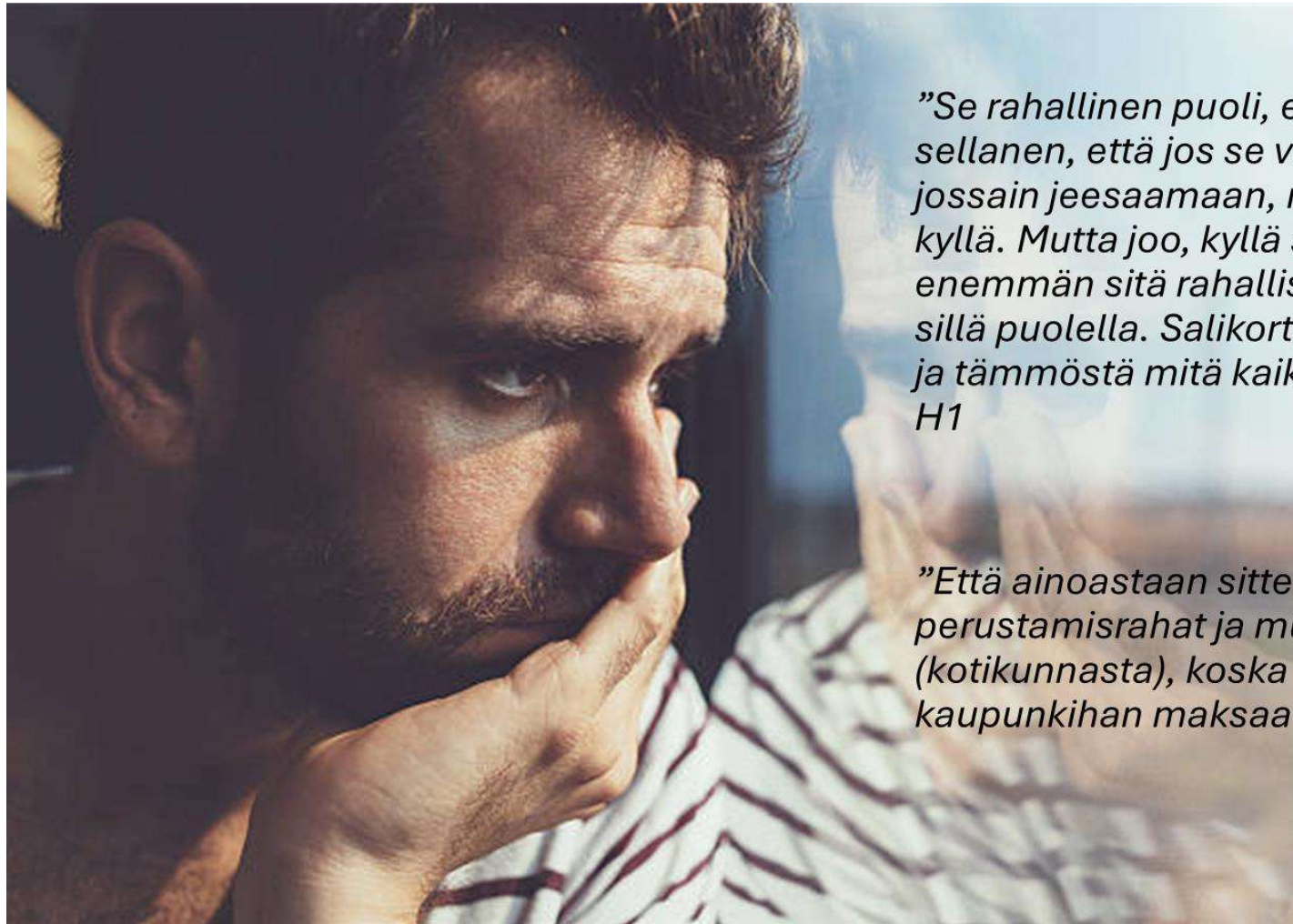
Sosiaalityön mikro-,
meso- ja makrotason
mekanismeihin liittyviä
alustavia tuloksia

Mikrotason jännitekentän estäviä ja mahdollistavia voimia

Mikrotason jännitekenttä	Estävä voima	Mahdollistava voima
Työntekijän orientaatio (sostt.) kunta	Byrokraattinen, rutiininomainen, etäinen, pinnallinen, vuorovaikutuksessa muodollinen, rikostaustaisiin ennakkoluuloisesti suhtautuva. Koettu ristiriita tuentarpeen ja annetun tuen välillä, kokemus kokonaisvaltaisen työtteen puuttumisesta.	Tarve saada asunto tai päätös kuntoutukseen pääsystä tai toimeentulotukea vankeuden jälkeisen itsenäiseen elämään. Edistää itsenäistä toimijuutta eri asioiden selvittelyssä.
Työntekijän orientaatio (vartija, erityisohjaaja, sostt.) vankila, yks-toimisto	-	Reflektiivinen työote, päihteiden ja rikosten puheeksi ottaminen sekä kuntoutustarpeen esille tuominen, asiakkaan motivoimista ja luottamusta oman muutoksen mahdollisuuteen.
Työntekijän orientaatio (järjestö)	-	Yksilökohtaista ja vertaisuuteen perustuvaa työskentelyä vankilasta vapauteen.

*”Se rahallinen puoli, että se oli sellanen, että jos se vaan pystyi jossain jeesaamaan, niin se jeesas kyllä. Mutta joo, kyllä se varmaan enemmän sitä rahallista, niinkun sillä puolella. Salikorttia ja imuria ja tämmöstä mitä kaikkea nyt voi.”
H1*

”Että ainoastaan sitten sain kodin perustamisrahat ja muut sieltä (kotikunnasta), koska lähtevä kaupunkihan maksaa ne.” H6

”Sosiaalityö sosiaalityönä, no... En mä oikeesti, mä en haluu niilt mitään. Mä en hae sieltä yhtään mitään, koska mä en haluu niiltä yhtään mitään. Mä tiedän, et se vastapainona tulee valitettavan usein kaikkee, joka taas vaikeuttaa sitä desistanssia, muitten pysymistä omassa elämässä. Mutta on kolmas sektori, järjestöyöntekijät, vapaaehtoistoiminta esimerkiks. Vertaistukiryhmät, ne ei oo silleen viranomaistahoja.” H18

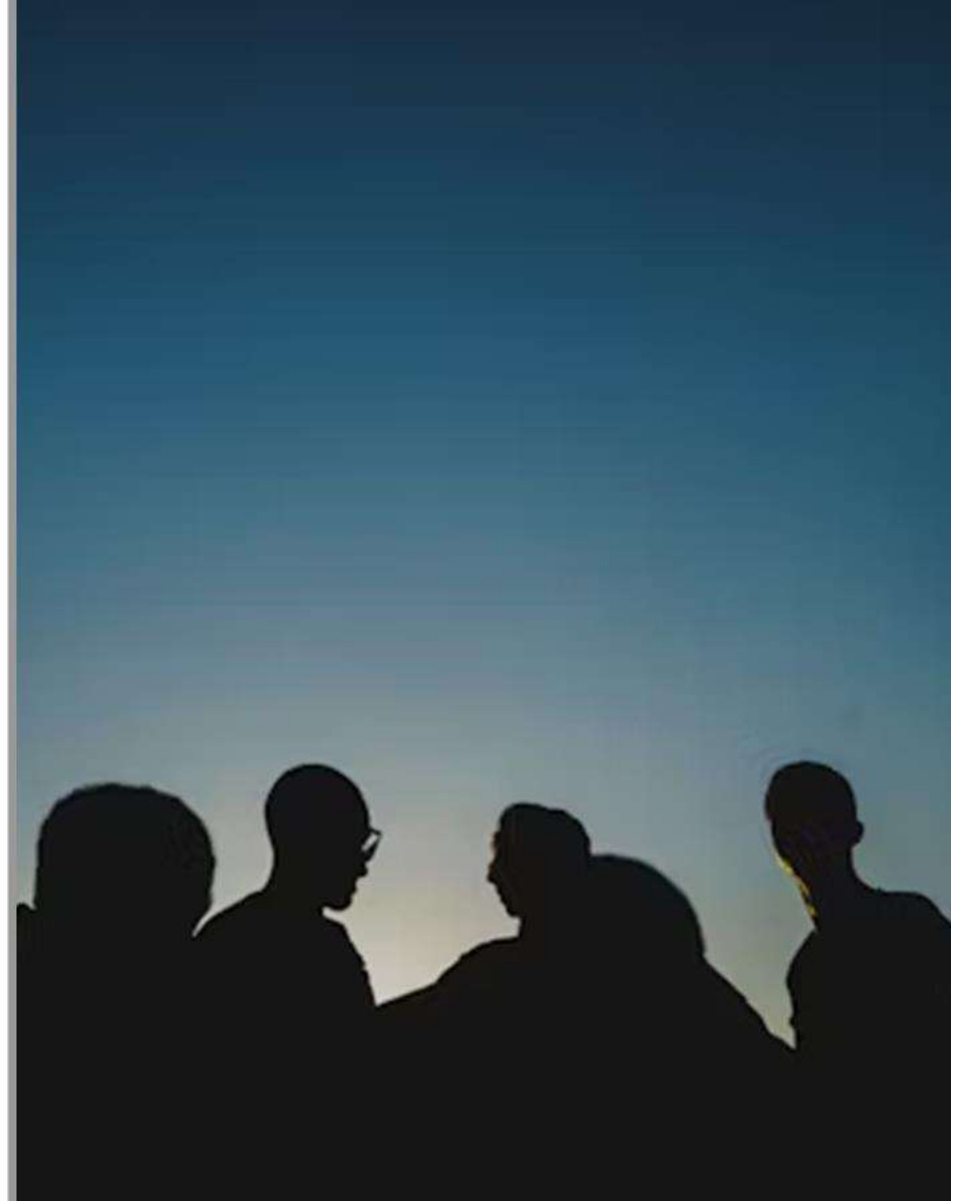
Mesotason jännitekenttä

Mesotason jännitekenttä	Estävä voima	Mahdollistava voima
Kunnallinen sosiaalityö	Lakisääteisten tehtävien hoitoon keskittyvää, vaihtuvat sosiaalityöntekijä, vähäiset resurssit. Asiakas-työntekijä -suhteen rakentaminen toistuvasti.	Tarve lakisääteisille palveluille.
Lastensuojelutyö	Vaade seulojen antamiseen.	Päihitteettömyys päihdevalvonnan kautta. Taloudellista tukea lapsikustannuksiin.
Järjestötyö	-	Helposti saavutettavat ja yksilöllisesti räätälöidyt matalan kynnyksen palvelut, jotka aloitettu vankeuden aikana.
Vankila, vankilan kuntoutus ja yhdyskuntaseuraamustyö	-	Muutostyöskentelymahdollisuus, asiakkaan tietoisuuden lisääntyminen omasta käyttäytymisestä ja ongelmista, tahtotilasta toiminnaksi.

”Tällä viimeisellä tuomiollahan sain apua. Sinne oli tullut uus ohjaaja, joka oli ollut vaan vähän aikaa. En muista ny enää nimeä. Siel oli (vankila) semmonen tuloja retkahdusosasto, niin mä menin sinne heti, koska seulat oli mitä oli. Mä olin siel suht aktiivinen. Siel puhuttiin päihteistä, ko on osallistuttu muihin talo toimintoihin. Mä oon pystyny todistaan, et pystyy oleen selvinpäin. Siel oli tosi hyvä työntekijä. Se oli niinku vartija, mut se oli entinen sosiaalityöntekijä. Se alkoi mua auttaa sillai. Ekaa kertaa mieleen nous oikeesti, et vois olla tämmöinen paikka sulle ku (kuntoutus), että kiinnostaisko. Alko alusta asti siitä puhuu. Ohjas mut sinne (vankilan jälkeinen kuntoutus). Se on ollut kaikista tärkein.” H9

”Se, mikä (desistanssissa) tukee on tosissaan se, et mul on sitä vertaistukee ja samankaltaisii ihmisii, jotka on vuosikymmentolkulla pystynyt oleen tekemättä rikoksii. Hairahtamatta vanhoihin tapoihin. Et ne pystyy siin yhteiskunnas toimiin, niin kyl mäkin silloin pystyn.” H18

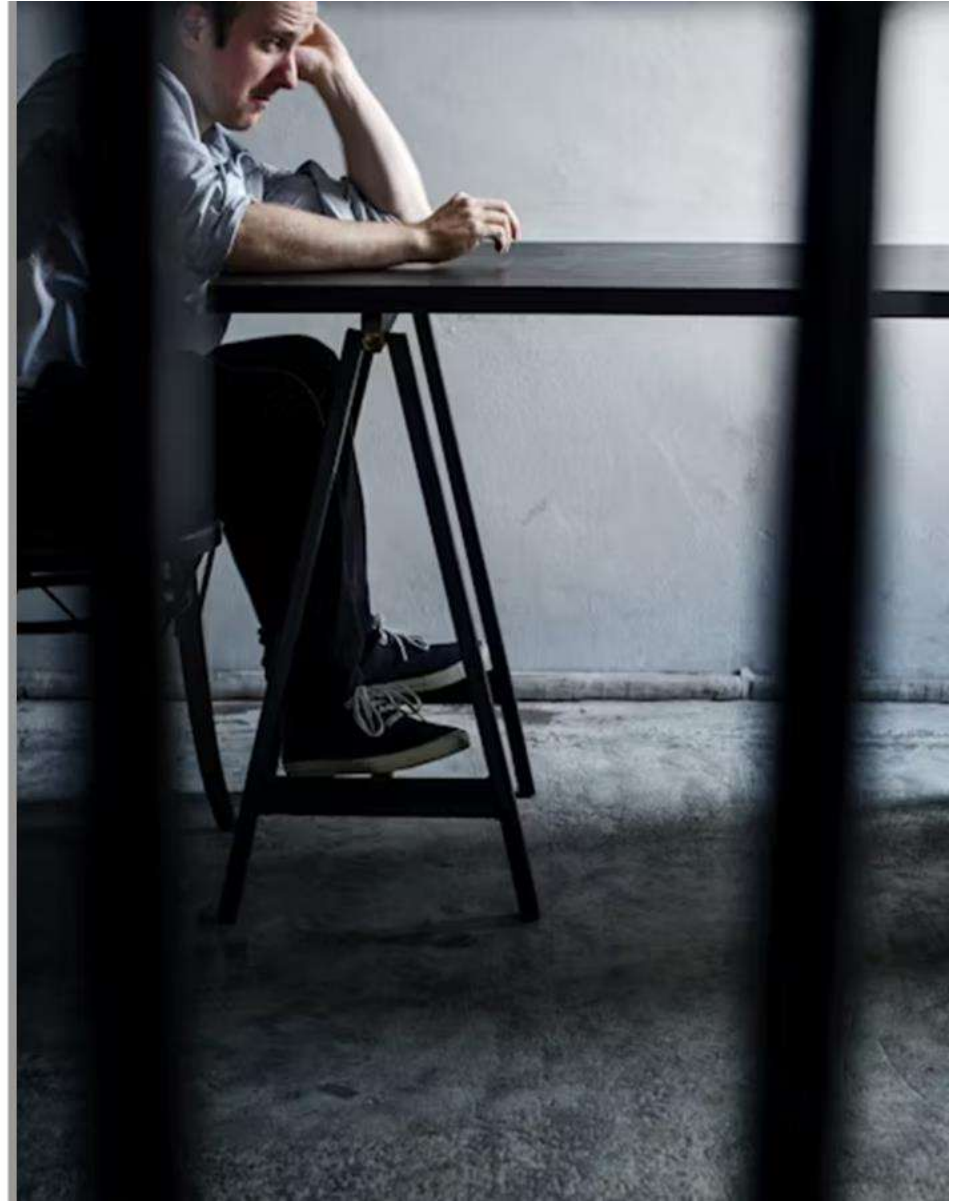

Makrotason jännitekenttä

Makrotason jännitekenttä	Estävä voima	Mahdollistava voima
Suunnitelmallinen rangaistuaikatyö	<p>Vankilassa tehdyt vapautumista koskevat suunnitelmat eivät päde aina laitoksen ulkopuolella.</p> <p>Oikea-aikaisuus ei aina toteudu eikä asteittainen vapautuminen.</p>	<p>Mahdollistanut yhteistyöverkostojen rakentumisen.</p> <p>Vankeuden ajanainen kuntoutus muutostyöskentelyn tukena.</p>
Digitaalisuus	Osaamisen haasteet, ihmiskontakti puuttuu.	Edistää vankeuden aikaista yhteydenpitoa ja monitoimijaista yhteistyötä.
Keskitetyt palvelut rikostaustaisille ihmisille		Rikostaustaisille keskitetty työntekijä, jolla erityisosaamista.

”Itse asias mul oli hyvä sosiaalityö, mut kun se oli vankilan sosiaalityö, mikä ei kato tänne ulospäin. Kun sä pääset sieltä vankilasta pois, niin siellä luvatut jutut ei välttämät toteudukaan täällä, kun tääl on eri työntekijä. Tavallaan, kun sä tuut tähänkin koulutukseen, mullahan kävi silleen, et mä en saanut ees työmarkkinatukea tän ajan, koska mä en pystynyt ilmoittautuun työttömäks työnhakijaks, kun ei ollut henkkareit. Mä en saanut yhtään poistumislupaa vankilast. Se oli mun kohdalt. Mut siinäkin oppi sen, että et sä pysty ilmoittautuun työttömäks työnhakijaks, kun sul ei oo henkkareit. Ja sen, että (vertaistyöntekijä) voi olla sun henkilöllisyystodistus.” H19

Johtopäätöksiä

-
- Vaikka suhde Risen työntekijöihin rakentui osana rikosseuraamusta, niin työskentelyssä korostui reflektiivinen työote, jossa keskeistä oli päihteiden ja rikosten puheeksi ottaminen sekä kuntoutustarpeen esille tuominen. Keskiössä oli yksilöiden motivoiminen muutokseen ja heidän luottamuksensa vahvistaminen oman muutoksen mahdollisuuteen.

Johtopäätöksiä

-
- On tärkeää tunnistaa ja purkaa rakenteellisia esteitä, kuten taloudellisia tai rikosrekisteristä aiheutuvia haasteita, jotka voivat haitata yksilöiden kykyä sitoutua työelämään ja yhteiskuntaan.
  - Yksilöiden vahvuuksiin keskittyvät tukipalvelut voivat toimia siltana, jotka auttavat entisiä rikoksentekejiä löytämään paikkansa yhteiskunnassa.
  - Psykososiaalinen tuki ja ymmärrys voivat auttaa yksilöitä vahvistamaan sosiaalista pääomaansa, mikä puolestaan edistää heidän mahdollisuuksiaan kiinnittyä ja osallistua yhteiskuntaan.

Vertaiset tarjoavat desistanssin lisäksi tukea moniin eri käytännön asioiden hoitamiseen. Myös kokemusasiantuntijan ja ammattilaisen työparimalli nostettiin esille parhaana työskentelymallina vankilasta vapautuvien parissa tehtävässä työssä.

Kiitos

